

Ceremonies Solemnly Held in Connection with Public Holidays

Ziwar Askarova ¹, Lola Maxamatdinova ²

Annotation: There are many regions and districts of Uzbekistan. Each area has its own tradition of wedding ceremonies. So while marriage, bridegroom, cradle, and circumcision are common national traditions, there are some differences in the small, minor activities.

One of the most ancient ceremonies is the mourning period. Avesto, which has been created for almost 3,000 years, is also known for its burial. The book *Devonu Dictionary-T-Turk* by Mahmud Koshgari provides examples of mourning.

Keywords: Musical folk instruments, art, national performance, scientists of the east, folklore.

“Insonga sihat-salomatlik tilash, uning turmushida to‘kin-sochinlik, kundalik hayotida omad keltirish yoki inson hayotining muhim nuqtalarini qayd etish, nishonlash maqsadida maxsus o‘tkaziladigan, xalq orasida qat‘iy an‘anaga aylanib qolgan xatti-harakatlar marosim” – deyiladi. Taniqli olim Bahodir Sarimsoqovning ta‘rifidan ma‘lum bo‘ladiki, marosim xalq orasida qat‘iy an‘anaga aylangan tadbir hisoblanar ekan.

Inson tug‘ilganidan to hayotdan ko‘z yumguniga qadar o‘nlab marosimlar guvohiga aylanadi. Gohida uning markaziy qahramoni, gohida ishtirokchi, gohida oddiy kuzatuvchi bo‘ladi. Ammo marosimlar hayotning ajralmas qismi sifatida hamisha hamrohlikda sodir bo‘laveradi.

Marosim arab tilidagi “marsum” ((مرسوم so‘zidan olingan bo‘lib, 1 – chizilgan; 2 – rasm qilingan; 3 – odat bo‘lgan ma‘nolarini anglatadi. Muayyan qoidalar asosida chizilgan, millat tomonidan rasm qilingan va odat tusiga kirgan tadbirlarni esa shartli ravishda uch turga bo‘lish maqsadga muvofiqdir.[1,116]

1. Oilaviy marosimlar. Ular, odatda, biror shaxs yoki oila a‘zosi hayotidagi muhim voqealar munosabati bilan amalga oshiriladi. Oilaviy marosimlar ishtirokchilari qarindoshlar, quda-andalar, do‘stlar, tanish-bilishlar, qo‘shnilar va mahalladoshlar ishtirokida o‘tadi.
2. Tabiatda ro‘y bergan o‘zgarishlar, muayyan odat, rasm-rusum bilan aloqador va ma‘lum darajada zarurat oqibatida tashkil qilinadigan marosimlar. Bunday marosimlar bahor, yoz, kuz, qish fasllarida uyushtiriladi. Ularda biror qishloq, mahalla, tuman aholisi qatnashadi. “Shox moylar”, “Sust xotin”, “Choy momo”, “Darvishona” kabilarni shular jumlasiga kiritish mumkin.
3. Umumxalq bayramlari munosabati bilan tantanali ravishda o‘tkaziladigan marosimlar. Bunday marosimlarga Mustaqillik bayrami, Navro‘z bayrami, Iydi Ramazon, Iydi Qurbon, Hosil bayramlari nisbat beriladi. Umumxalq bayramlari butun mamlakat miqyosida nishonlanadi. Har bir oila bunday marosimlarga o‘zining hissasini qo‘shishga harakat qiladi. [2,90]

Xalq tajribasidan o‘tib, an‘anaviy tus olgan oilaviy marosimlar, asosan, uch turdan iborat bo‘ladi. Ularni to‘y, motam, biror oila a‘zosi hayotidagi muhim voqea (kasaldan tuzalish, ilmiy daraja olish, haj safarini bajo keltirish va boshqalar)ning ro‘y berishi munosabati bilan o‘tkaziladigan yig‘inlar tashkil etadi.

Odatda, yangi oilaning paydo bo‘lishi nikoh to‘ylari bilan boshlanadi. Qizni turmushga berish harakatini oilasiga sovchi kelish belgilagan. Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘oti-t-turk” asarida “sav” so‘zining xabar berish ma‘nosi borligi qayd etilgan. Shu ma‘lumotga asoslanib “sovchi” milliy tilimizdagi eng qadimgi so‘zlardan emasmikan, degan fikrga borish mumkin. Chunki sovchi bo‘lajak kelin oilasiga kuyov haqida, uning shu qizga uylanish niyati borligi haqida, kuyovga esa kelinning rozi, rozi emasligi haqida xabar beruvchi elchi hisoblanadi. To‘y marosimi ham to‘y olib kelish, indovchi yuborish, ziyofat berish, yor-yor aytish, tortishmachoq, ayrim viloyatlarda kampir o‘ldi, qo‘l silatdi kabi qator kichik sahnali marosimlardan iborat bo‘ladi. Aslini olganda, har bir to‘y kelin va kuyov yashaydigan hudud aholisi tomonidan yillar davomida o‘ylab topilgan sahna – ssenariy asosida o‘tkaziladi. Uning ishtirokchisi boshqa bo‘ladi, xolos. [3,45]

Ya‘ni iqtisodiy ta‘minlanish, el-yurtdagi hurmati, to‘y xarajatiga munosabati to‘yning uyushtirilish sifatini belgilaydi. To‘y marosimlarining shartlari hayotning o‘tishi bilan o‘zgarib turadi. Masalan, uzoq qadimgi zamonlar kuyov bo‘lmish yigit uylanajak qizni jismoniy jihatdan yengishi lozim bo‘lgan. Keyinchalik bu shart qizga talab chiqayotgan yigitlar o‘rtasidagi kurashga ko‘chgan. Yana ham keyinroq bu shartlar ham o‘zgargan. Har bir harakatda so‘z ishtirokidagi udumlar bo‘lgan. Hozir bu udumlar ko‘proq sovcilarning so‘zga ustaligi bilan kelin tarafni ko‘ndirish, kuyov do‘stlariga sarpolar berish, qiz kuyovnikiga kelganida, yangalarning qizni kuyov tarafga topshirish lavhalarida saqlanib qolgan.

¹ Art and culture of Uzbekistan Lecturer at the Nukus branch of the institute

² Art and culture of Uzbekistan Lecturer at the Nukus branch of the institute

Oilaviy marosimlar qatoridan o‘rin olgan yana bir to‘y bolaning tug‘ilishi bilan bog‘lanadi va beshik to‘y deb yuritiladi. Odatda, bola tug‘ilganidan keyin 7-21 kun orasida aqicha marosimi o‘tkaziladi. Undan keyin beshik to‘yi qilinadi. Beshik to‘yi yangi tug‘ilgan farzandning birinchi beshikka belanishi bilan boshlanadi. Beshik to‘yida surnay, doira va boshqa tomoshalar ko‘rsatiladi. Quloq cho‘zdi o‘yinlari o‘tkaziladi. Hamma tomoshalar tugaganidan so‘ng ko‘p farzand ko‘rgan, piri badavlat kayvoni ona bolani maqtaydigan, unga yaxshi tilak tilaydigan qo‘shiq aytadi.

Xalq marosimlari qatoridagi motamlar eng qadimiylaridan hisoblanadi. Yaratilganiga qariyb 3000 yil bo‘lgan “Avesto”da ham vafot etgan odamni dafn qilish bo‘yicha ma‘lumotlar bor. Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘oti-t-turk” asarida esa motam marosimida aytiladigan qo‘shiq – marsiyalardan misollar keltirilgan.

O‘zbek motam marosimlari juda ko‘p turli hajmda o‘tkaziladigan yig‘inlardan iborat. Uch, yetti, yigirma, qirq kunliklar; qor yog‘di, gul, shir oshi, qovoq kabi movliyatlar shular jumlasidandir.

O‘zbek xalqi qadim zamonlardan dehqonchilik, bog‘bonlik, chorvachilik bilan shug‘ullangan. Dehqonchilik ham, chorvachilik ham mutlaq tabiat muruvvati va injiqliklari bilan bog‘liqdir. Erta bahordan kech kuzgacha dehqon dalada mehnat qiladi. Qishda esa yerga iloji boricha ko‘proq nam singdirish choralari ko‘radi. Chorvador esa yil davomida chorvani semirtirish, ko‘paytirish bilan band bo‘ladi. Binobarin, yil fasllarining qulay kelishi dehqon xirmoniga xirmon qo‘shadi, chorvador mehnati samarasini ro‘yobga chiqaradi. Shuning uchun otalar va momolar yomg‘ir chaqirish, yomg‘ir to‘xtatish, shamol chaqirish va to‘xtatish tajribasini ipidan ignasigacha keyingi avlodga meros qilib qoldirishga odatlangan. Natijada, o‘nlab marosimlar kashf etilgan. Marosimlar esa, albatta, so‘zning sirli ta‘siri bilan yashagan, amalga oshirilgan.

Professor Mamatqul Jo‘rayevning “O‘zbek mavsumiy marosim folklori” kitobini o‘qigan kitobxon o‘zbeklarda yilning 365 kunidagi deyarli har bir kun dehqonchilik, bog‘dorchilik, chorvachilik kasbi bo‘yicha o‘zining maxsus nomi, marosim bilan bog‘liq jihatlari borligiga ishonch hosil qiladi.

O‘zbek mavsumiy marosim folklori yil fasllarida o‘tkaziladigan marosimlardan iborat. Bahorgi mavsum marosimlari loy tutish, shox moylash, Navro‘z, yomg‘ir chaqirish, darvishona; yozgi marosimlar choy momo; kuzgi marosimlar shamol chaqirish; qishki marosimlar yas-yusunlardan iboratdir. Yuqorida qayd etilganlardan tashqari yozgi to‘qson, chilla, qishki to‘qson, chilla, ayamajuz, hut-yut deb nomlanadigan o‘nlab udumli muddatlar ham ma‘lum darajada marosim qo‘rinishlariga ega.[4,31]

O‘zbek xalqining bayram marosimlari ham ko‘p. Ularda O‘zbekistonda yashovchi butun aholi ishtirok etadi. Xususan, umumxalq bayramlarining eng azizi Mustaqillik bayramidir. 1991 yil 31 avgust kuni O‘zbekiston mustaqil davlat deb e‘lon qilindi. 1 sentabr Mustaqillik kuni deb belgilandi. 1991 yil 1 sentabrdan boshlab har yili butun O‘zbekiston mustaqil yurt sifatida o‘zining ozodlikka erishganini nishonlab kelmoqda. Mamlakatning poytaxti Toshkentda, Qoraqalpog‘iston poytaxti Nukusda, hamma viloyatlar markazlarida, tumanlar markazlarida katta tantanalar uyushtirildi. Toshkentda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev butun o‘zbek xalqiga, O‘zbekistonda yashovchi hamma millat vakillariga qarata nutq so‘zlaydi. Yurtimizdagi boshqa hududlarda ham mahalliy rahbarlar O‘zbekiston mustaqilligi sharafiga nutq so‘zlaydilar. Katta bayram konserti uyushtiriladi. Bu konsertlarda xalq qo‘shiqlari, rasm-rusumlari, dostonlardan parchalar, askiyalar, xalq raqslari, amaliy san‘at namunalari namoyish etiladi. Kuzgi ekinlar sayillari o‘tkaziladi. O‘zbekiston Milliy bog‘idagi tantanalar televideniye orqali butun dunyoga ma‘lum qilinadi.[5.B117-119]

O‘zbek xalqining eng qadimgi bayramlaridan biri Navro‘z hisoblanadi. Navro‘z – yangi kun ma‘nosini ifodalaydi. Abu Rayhon Beruniy o‘zining “Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar” asarida Navro‘z bayrami Jamshidning taxtga o‘tirgan kundan boshlab nishonlangani haqida ma‘lumot beradi. Bahorgi kun va tunning teng kelish kunini 3-4 ming yil oldin kashf qilish, 21 martni yangi yil bayrami sifatida tantanali nishonlashning o‘zi yurtimizda ilm taraqqiyoti qanchalar rivojlangani haqida ma‘lumot beradi. Quyoshning hamal burjiga kirishini aniq belgilash astronomiya fani kashfiyoti hisoblanadi. Firdavsiyning “Shohnoma”, Umar Xayyomning “Navro‘znoma”, Alisher Navoiyning “Tarixi muluki Ajam” asarlarida bayramni o‘tkazish tarixi, odatlari haqida tafsilotlar bor. Masalan, Umar Xayyom Navro‘z kuni bosh kohin podshoh oldiga may to‘la oltin jom, uzuk, dirham, dinor, arpa niholi, qilich, o‘q-yoy, dovot va qalamdan iborat sovg‘a olib kelishini va tabriklar izhor qilishini yozadi.

Umumxalq bayramlari qatoridan munosib o‘rin olganlari sifatida Ramazon hayiti va Qurbon hayiti bayramlarini ham ko‘rsatish mumkin. Yurtimiz mustaqil bo‘lganidan beri islom dini bilan bog‘liq bu ikki bayram alohida nishonlana boshlandi. Har yili ramazon oyida islom diniga e‘tiqod qiluvchilar 30 kun davomida ro‘za tutishadi. Og‘iz ochar payti bo‘lganidan so‘ng 30 kun yosh bolalar ramazon aytishadi. Qadim zamonlarda ramazon aytish o‘spirin yigitlar zimmasida bo‘lgan. Qishloq yo shahar ko‘chasining o‘rtasida yakkaxon qo‘shiqchi atrofida 5-6 ta do‘stlari bilan ramazon aytgan.

Xullas, islom dinimiz bilan bog‘liq umumxalq bayrami yiliga ikki marta: Ramazon va Qurbon hayiti sifatida nishonlangan. Bu davrda qurbi yetgan odamlar iqtisodiy qiynalgan yurtdoshlariga zakot, fitr ehsonlarini berishgan.

Shunday qilib, o‘zbek xalqi qadim zamonlardan o‘z hayoti davomida turli marosimlar o‘tkazgan va bu marosimlarda Yaratgan Tangridan yaxshi orzu-istaklarning ro‘yobga chiqishini so‘ragan. Marosimlar xalq hayotining tarkibiy qismi sifatida milliy urf-odatlar kabi qadrlangan.

Adabiyotlar:

1. Sarimsoqov B. Marosim folklori / O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – T.: O‘qituvchi, 1990. – B. 116-141.
2. Sarimsoqov B. O‘zbek marosim folklori. – T.: Fan, 1986.

3. Jo'rayev M. O'zbek mavsumiy marosim folklori. – T.: Fan, 2008.
4. Jo'rayev M. Navro'z bayrami. – T.: Fan, 2009.
5. Shodiyev B. Navro'z bayrami. – T.: O'zME, 2001.
6. Qoraboyev U. O'zbekiston bayramlari. – T.: O'qituvchi, 1991.